

Dětství a sekta

Anežka Misauerová
Zdeněk Vojtíšek

Motto:

*Dítě, stejně jako rostlina,
zahrnuje sice již v semeni
základní možnosti rozvoje,
avšak to, co z něj vzejde,
závisí na každé etapě vývoje
na vhodných podmínkách vzrůstu*

N. Peseschkian

→ OBSAH

→ Předmluva	5
→ 1. Sekta a její protest	5
→ 2. Rizika a možnosti dětství v sektě	7
2.1 Stadium základní důvěry	8
2.2 Stadium první autonomie	11
2.3 Stadium iniciativy	13
2.3.1 <i>Iniciativa dítěte</i>	13
2.3.2 <i>Vina a svědomí dítěte</i>	15
2.4 Stadium snaživosti	16
2.5 Stadium identity	20
→ 3. Závěr	25
→ 4. Literatura k dalšímu studiu	27

→ Předmluva

Tato publikace vznikla díky projektu s názvem „Vytvoření programu celoživotního interdisciplinárního učení v ochraně dětí“. Projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem, státní rozpočtem ČR a rozpočtem hlavního města Prahy.

Na přípravě publikace se podíleli dva autoři. Absolventka Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze Anežka Misauerová, která roku 2005 obhájila diplomovou práci na téma „Život v náboženské sektě a jeho vliv na osobnost dítěte“, připravila hlavní, druhou část publikace. Tuto část přešel, doplnil o několik příkladů a mírně upravil Zdeněk Vojtíšek, odborný asistent na katedře psychosociálních věd a etiky Husitské teologické fakulty téže univerzity. Kromě toho druhý z autorů napsal též úvodní a závěrečnou kapitolu.

→ 1. Sekta a její protest

Ačkoli se pojem sekta vyskytuje v křesťanské teologii po mnoho století a ačkoli je také základním pojmem sociologie náboženství a běžně užívaným pojmem v sociální psychologii či psychologii náboženství, není snadné jej vymezit ani v rámci těchto oborů, natož pak pro všechny tyto obory společně. V každém případě však označuje náboženskou menšinu, která je společenskou většinou viděna jako deviantní. V různých dobách a z různých hledisek jsou za odchylky (deviace) považovány různé charakteristiky, na jejichž základě jsou pak určité náboženské menšiny jako sekty označovány: neortodoxní teologie, odštěpení od etablované náboženské instituce, rozchod s hodnotami společnosti, přijetí radikálně odlišných kulturních vzorců, mimořádná moc v rukou pozemské náboženské autority, psychická manipulace apod.

V této publikaci se přidržíme jednoduchého sociologického hlediska a budeme jako sekty označovat ty skupiny, které přinášejí náboženskou inovaci a nejsou doposud společensky etablované a respektované (tedy tzv. nová náboženská hnutí) a které zároveň vzbudily negativní pozornost většinové společnosti a vyvolaly napětí s její významnou částí. Napětí s většinovou společností je zákonitým důsledkem těch náboženských inovací, které většinová společnost vezme na vědomí. Napětí vzniká tím, že většinová společnost náboženskou inovaci chápe jako protest proti svému náboženskému životu (případně jeho absenci). Změnu hodnotové orientace těch, kdo se na inovaci podílejí a tímto způsobem protestují, chápe pak jako útok na své hodnoty. Sektami jsou tedy nová náboženská hnutí, která jsou v protestním postavení vůči většinové společnosti, anebo jednodušeji - jak zní první

věta jedné z klasických studií sociologie náboženství - „sekty jsou hnutími náboženského protestu“.¹

Na následujících stranách se pokusíme ukázat, jak toto protestní postavení může negativně ovlivňovat děti, jež v takové skupině žijí, na jejich cestě k osobnostní zralosti. Ponecháváme stranou (až na drobná připomenutí v textu) tu skutečnost, že protest proti hodnotám společnosti může mít také pozitivní důsledky a že dětství, strávené uprostřed protestního hnutí, může založit řadu společensky žádaných, ba obdivuhodných vlastností či dovedností dospělého. Žádnou sektu samu o sobě proto nepovažujeme za výchovně špatné nebo nebezpečné prostředí a nevyzýváme k žádným sankcím vůči kterékoli z nich ani vůči které-mukoli jejich příslušníku. Tato publikace není určena k tomu, aby paušálně odsuzovala některé náboženské skupiny ani jejich příslušníky a znevýhodňovala je ve společenském styku.

Pro názornost uvádíme na dalších stránkách několik příkladů a jmenujeme několik náboženských skupin, obvykle označovaných za sekty. Tyto příklady jsme nevybrali kvůli míře jejich možné nebezpečnosti, ale spíše díky jejich schopnosti ilustrovat náš výklad. Ani sekty, které zmiňujeme, nejsou nejvíce nebezpečné ani nejvíce typické, ale spíše českému čtenáři nejsnáze dostupné prostřednictvím česky psané odborné i populární literatury. Některé z uváděných skupin by si ostatně podle našeho názoru negativní označení „seкта“ dnes již ani nezasloužily, protože jejich náboženský život ztratil protestní osten, u jiných je zase v současné době již nepochybná jejich společenská okrajovost a budoucí bezvýznamnost.

Tématem této publikace tedy jsou – jak už bylo řečeno – ty překážky na cestě dětstvím k osobnostní zralosti, které může položit sekta a její protestní společenské postavení. Fyzické ohrožení dětí proto zmíníme jen dvěma příklady z odlišných náboženských společností. V počátcích církve, která je nyní etablována jako Církev Křesťanská společenství, se v některých případech dostávala do konfliktu křesťanská víra v nadpřirozené uzdravení a potřeba vyhledat lékařskou pomoc:

Písmo mě nikdy nezklamalo a to mám fakt velké zkušenosti s uzdravením, kdy Kristýnka jako miminko na jedné chatě zničehožnic onemocněla, až málem zemřela. Přestávala dýchat. Sourozenci (příslušníci stejné náboženské skupiny) chtěli, abych zavolal doktory, a možná mě měli za blázna, ale já jsem věděl, že mi Bůh nedal dítě jen proto, aby ho zase vzal. Byl to tvrdý boj. S Jiřkou jsme se celý den a noc modlili, plakali, ale ráno byla Kristýnka úplně zdravá...²

¹ WILSON, B., *Religious Sects. A Sociological Study*, World University Library, London 1970, s. 7.

² MARKOVÁ, J., Můj muž Michal. Rozhovor s Michalem Markovem, *Sborový dopis* 4 / 1995.

Jinou skupinou, která bohužel stále v praxi ohrožující zdraví a život svých příslušníků a jejich dětí setrvává, je náboženská společnost svědků Jehovových:

Dvanáctiletá Lisa Kosacková: „O půlnoci vešla sestřička a řekla: ‚Mám ti dát krev.‘ Vykřikla jsem: ‚Nemohu si vzít krev, protože jsem svědek Jehovahův. Myslela jsem, že to víte! Myslela jsem, že to víte!‘ ‚No jo, to vím,‘ řekla a vzápětí vyndala jehlu a připojila na ni krev. Křičela jsem a byla jsem hysterická.“... Lisa opravdu zápasila se svou nemocí důstojně a s klidnou myslí. Zemřela pokojně doma, v láskyplném objetí své matky a otce. Připojila se tak k řadě mnoha jiných mladých svědků Jehovových, kteří dali Boha na první místo.³

Jen velmi málo typů náboženské inovace může dítě ohrozit na zdraví či životě. Ohrožení zdravého osobnostního vývoje v důsledku napětí, vyvolaného náboženskou inovací a jejími psychologickými a sociálními dopady, je daleko častější. Tyto důsledky jsou ovšem různé a není možné je vyjádřit v nějakém úplném seznamu.⁴ S ohledem na následující výklad ale jmenujme mezi nimi na prvním místě uzavřenost a izolaci v obraně před nepřátelským okolím. Pocit nutnosti obrany také polarizuje vidění světa na „my“ a „oni“ a umožňuje přisoudit vůdcovské osobnosti (nebo vůdcovským osobnostem) na kterémkoli stupni vedení mimořádnou autoritu. Autoritativnost v kombinaci s nezkušeností těchto vůdcovských osobností může přinést pokušení zneužívání svědomí a pocitů viny ve snaze uplatňovat moc. Atmosféra napětí a konfliktu s hodnotami okolní společnosti může vést k utajování. Protože náboženská inovace vyžaduje zdůvodnění, zaujímá nová skupina často výlučné postoje, operuje jednoduchými poučkami a podporuje fundamentalismus v přístupu k posvátným textům a mravním dilematům. Odpor společnosti vůči skupině znesnadňuje misi. Pro získávání dalších stoupenců pak skupina může využívat tzv. psychologickou manipulaci, která ovšem zase vyvolává nový odpor. Napětí mezi sektou a většinovou společností tak může trvat i několik desítek let a může ovlivnit i několik generací dětí, které v sektách vyrůstají.

→ 2. Rizika a možnosti dětství v sektě

To, jakým způsobem může být osobnost dítěte ovlivňována, pokud je od raného věku integrována do více či méně uzavřené náboženské skupiny (náboženské sekty), lze zajímavě ilustrovat na Eriksonově vývojové teorii osmi stadií lidského života.⁵

³ Mladí lidé, kteří měli „moc nad to, co je normální“, *Probuďte se!*, 22. května 1994, str. 12–14.

⁴ Pro podrobnější popis charakteristik nového náboženského hnutí a zdůvodnění jeho odsouzení ze strany většinové společnosti jako „sekt“ viz: VOJTIŠEK, Z., *Pastorační poradenství v oblasti sekt a sektářství*, L. Marek, Brno 2005, s. 44–59.

⁵ ERIKSON, E. H.: *Dětství a společnost*. Praha, Argo 2002, s. 225–249.

Oproti jiným vývojovým koncepcím disponuje tento rámec značně širokým záběrem – zřetelně prokresluje jak základní vývojové „úkoly“, tak i bazální potřeby, jež s těmito úkoly přímo souvisejí. Dotýká se podstatně také okolí dítěte - jeho vztahů a osob, které v daném úseku životní cesty hrají směřodatnou a nenahraditelnou roli.

Jestliže vývoj proběhne normálně (tedy pokud jsou vývojové úkoly naplněny a krize překonány), vychází lidské „Já“ z každého stadia obohaceno o určitou kvalitu (můžeme také říci: ctnost). Tyto „plody“ lidského vývoje nastupují v souladu s danými vývojovými stadii v tomto pořadí : naděje – vůle – záměr – schopnost – věrnost – láska – péče – moudrost.

Zvlášť důležité je zde však varování samotného Eriksona, který na konci svého spisu „Osm věků člověka“ upozorňuje na nebezpečí zúženého vnímání celé koncepce. Zdůrazňuje zejména skutečnost, že tzv. „úspěchy“, kterých je v jednotlivých vývojových obdobích dosahováno, nemohou být nahlíženy jako jednou provždy získané konstanty. Celý lidský vývoj je třeba posuzovat spíše jako dynamický proces, během něhož jsou „úspěchy“ (např. získání základní důvěry či síly autonomie) v neustálém dynamickém protikladu k „negativním“ pocitům (základní nedůvěře či studu a pochybnostem o sobě samém). To, co lze v tomto kontextu považovat za významné, můžeme nazvat určitou celkovou „bilancí“, jež vede k tomu, že jedinec inklinuje v určité situaci převážně k jednomu či druhému pólu, tedy že například na problémy v partnerských vztazích pohlíží spíše skrze silný vnitřní pocit základní důvěry nebo naopak skrze prizma základní nedůvěry.⁶

2.1 Stadium základní důvěry

Jako charakteristický rys tohoto počátečního období života, přibližně prvního roku, lze vnímat především jednoznačnou závislost novorozence (později kojence) na okolí, pečujících osobách, příjmu potravy a na celkové vnitřní i vnější harmonii.

Na symbolické úrovni je ekvivalentem pro tuto fázi tzv. „inkorporativní modus“, který vyjadřuje skutečnost, že dítě v této životní etapě především přijímá. Setkáme se i s pojetím dítěte jako jednoho „velkého smyslového orgánu“.⁷

⁶ Eriksonova koncepce staví do dynamické konfrontace vždy dvě možné alternativy, jež jsou symbolickými aktéry „základního vývojového konfliktu“. K tomu dochází v jednotlivých fázích lidského vývoje: v případě kojence základní důvěra / základní nedůvěra, u batolete autonomie / stud a pochyby, v případě předškoláka iniciativa / vina, u dítěte mladšího školního věku přičinlivost / inferiorita, u dospívajícího dítěte identita / konfuze rolí, v případě mladého dospělého intimita / izolace, v období střední dospělosti generativita / stagnace a v období stáří ego integrita / zoufalství.

⁷ srov.: LIEVEGOED, B. C. J.: *Vývojové fáze dítěte*. Praha, Baltazar 1992, s. 45.

Základním konfliktem vyplývajícím ze zmíněné odevzdanosti malého dítěte je dynamické napětí mezi **základní důvěrou** a **základní nedůvěrou**. Mateřská osoba se má v tomto období stát jakousi „vnitřní jistotou a vnější předvídatelností“⁸, což vede k postupné výstavbě základního pocitu identity ega.

V souvislosti s odevzdaností dítěte se setkáváme také s poznatkem, že „čím méně vědomě stojí dítě vůči vjemu, tím hlouběji vniká tento vjem do jeho duše.“⁹

Kojenecký věk je tak právem považován za fázi určité „tělesné religiozity“¹⁰; za období, v němž se vnímání dítěte jakoby propojuje s vědomím „kosmického řádu“.

Právě proto, že dítě v tomto období ještě nedisponuje analytickými schopnostmi (jež později do určité míry oddělují vědomé obsahy od nevědomých), může intenzivně přijímat a integrovat hluboké duševní obsahy svého okolí.

Připouštíme-li význam bazálního pouta důvěry mezi dítětem v první fázi života a mateřskou osobou, musíme si nejprve položit otázku, zda může být tato elementární potřeba v prostředí námi zkoumané náboženské skupiny (či sekty) skutečně naplňována a zda je tomuto vztahu připisována taková důležitost, jakou skutečně vykazuje pro příští osud dítěte.

V tomto ohledu je třeba značné diferenciacie jak mezi jednotlivými hnutími, tak i v kontextu hnutí jediného. Setkáváme se zde totiž s natolik rozmanitými přístupy, že vynášet jednoznačné a zobecňující soudy o konkrétní náboženské sektě není dost dobře možné. Domníváme se však, že je dobré upozornit na některé případy, kdy byl tlak dané náboženské doktríny a souvisejících požadavků natolik intenzivní, že zabraňoval nejen vzniku zmiňovaného důvěrného citového pouta v raném věku dítěte, ale i samotnému kontaktu matky a dítěte.

„Jakmile se ve Scientologické církvi narodilo dítě, bylo co nejdříve odděleno od svých rodičů, od své matky. Bylo umístěno do péče „nani“ – což byla zvláštní kategorie chůvy. Ta se starala o skupinu přibližně deseti dětí, dokud nedosáhly 12 let. (...) „Nani“ učila děti způsobům a metodám Scientologie. Rodiče své děti téměř neviděli. Matka, která porodila, byla většinou co nejdříve poslána na patnáctidenní misi do zahraničí, což se obvykle protáhlo na tři měsíce. Stejně tak otec dítěte.“¹¹

⁸ srov.: ERIKSON, E. H.: *Dětství a společnost – Osm věků člověka*. Praha, Argo 2002, s. 225.

⁹ LIEVEGOED, B. C. J.: tamtéž, s. 46.

¹⁰ LIEVEGOED, B. C. J.: tamtéž, s. 46. Jedná se o pojem, který použil ve svých pedagogických přednáškách Rudolf Steiner.

¹¹ MOUNTACIR, H. E.: *Les enfants des sectes*. Fayard 1994, s. 155. Jedná se o výpověď bývalé členky scientologické církve, která žila v Kodani (jedno z nejvýznamnějších evropských center scientologie).

Z výše uvedeného vyplývá nutnost zvažovat míru autonomie rodiny, čas a prostor, jež má k dispozici, stejně jako možnost činit na náboženské organizaci více méně nezávislá rozhodnutí.

Náboženská společnost Sahadža jóga dává velký důraz na kolektivní výchovu dětí s minimálním stykem s rodiči. Její zakladatelka o dítěti říká: „*Avšak jakmile vyroste, tak asi kolem dvou roků, může již spát v jiném pokoji, kolektivu, kde by však měl být někdo z dospělejších. Tehdy by neměly spát s rodiči, je třeba vyzkoušet také kolektivitu. Ať mají společně pohromadě šaty a věci, neměly by patřit jen někomu. Nechte je být pohromadě, vzdálené od rodičů. Je to důležité. Do šesti roků se naučí být samostatné, začnou si vážit starších, každého správně oslovovat a mluvit s ním, bude skvěle vychované.*“¹²

Z hlediska vývoje osobnosti dítěte není základní důvěra či nedůvěra to jediné, co má v tomto období význam. Dalším pocitem, který v této fázi rovněž vstupuje do děje, je pocit určité širší sounáležitosti s daným prostředím, jež vzniká spontánně v souvislosti s tím, jak dítě integruje vnímané obsahy. Získaná důvěra má tendenci se rozšiřovat do okolí a pojímat je jako spolehlivý rámec pro budoucí život. Jestliže dítě vyrůstá v náboženské organizaci, jež se vyznačuje rigidní strukturou, přísností pravidel a nepropustnými hranicemi vůči okolnímu světu, lze předpokládat, že se pocit širší sounáležitosti dítěte omezí na danou skupinu.

*Mladá žena vzpomíná na své dětství v Mezinárodní společnosti pro vědomí Krišny (hnutí Hare Krišna): „Chodili jsme na střední školu. Ale můj nevlastní otec nás s bratrem nenechal nosit normální oděv – donutil ho [mého bratra], aby nosil šikhu [pramen delších vlasů na temeni hlavy, která je ostříhána nakrátko], a mne, abych nosila dlouhý oděv. Ale ze všeho nejhorší bylo, že jsme nesměli kamarádit s dětmi našeho věku, protože se bál, že budeme znečištění těmi, kdo nejsou oddaní.“*¹³

Stejně tak můžeme v případě izolovaných náboženských skupin usuzovat na postupné utváření poněkud odlišného pojetí normality např. v oblasti mezilidských vztahů. Toto riziko bylo v minulosti typické pro náboženskou společnost **Rodina** (Děti Boží), v jejímž rámci se vyskytovaly kontroverzní sexuální praktiky, jichž se účastnili i zcela malé děti (viz příklad níže).

Pokud se přidržíme toho, že „*pro dítě je důležité, jak rodiče žijí, neboť na dítě působí realita a nikoliv slova*“,¹⁴ platí to o tomto období života dítěte se zvýšenou závažností. Je tomu tak proto, že se jedná o výše zmiňovaný proces nevědomého „vstřebávání“ a tím o vytváření svébytného nevědomého podhoubí, jež má tak zásadní vliv na celý pozdější život.

¹² ŠRÍ MÁTADŽÍ NIRMALA DÉVÍ, projev o péči o děti, Vídeň, 9. 7. 1986, rukopis.

¹³ Tento případ jako „pravděpodobně vzácný“, uvádí: ROCHFORD, E. B. Jr., Education and Collective Identity in: PALMER, S. J., HARDMAN, C. E. (eds.), *Children in New Religions*, Rutgers University Press 1999, s. 40-41.

¹⁴ srov.: JUNG, C. G.: *Gesammelte Werke*. sv. 17, Walter-Verlag, Zurich-Düsseldorf, s. 54.

2.2 Stadium první autonomie

V průběhu dalšího vývojového období, spadajícího přibližně do věkového pásma od prvních do třetích narozenin, jsme svědky postupného zrodu osobnosti. Jak napovídá samotný název této fáze, půjde zde o vymezování hranic rodičího se „ega“ dítěte, o jeho prvotní střet se světem, který již nebude vnímán jako všezahrnující jednotu, ale spíše jako pozvolna se diferencující prostředí.

Dítě v této fázi opouští vnitřně prožívanou jednotu vlastního nevědomí a začíná se vědomě vztahovat k vnějším skutečnostem ve svém okolí. Nastává tak fáze, která se nejvýstižněji projevuje hravou svévolí dítěte a jeho neúnavnou aktivitou v mnoha oblastech života. Symbolický „rozběh“ dítěte však není zcela bez rizik. Na scénu totiž opět vstupuje specifický vývojový konflikt, který se v tomto případě odehrává mezi **autonomií** a jejím „tichým oponentem“ – **pochybností a studem**.

Touhu po autonomii, objevující se v tomto období, můžeme též klasifikovat jako první období vzdoru dítěte. Dítě je plně ovládáno svou potřebou samostatnosti, ale zároveň naráží na to, že velké množství jeho svévolných aktivit končí nezdarem. Prostřednictvím těchto neúspěchů si dítě uvědomuje svou relativní bezmocnost (poprvé cítí pochybnosti o sobě samém) a to, že okolní svět (rodiče, výchova, prostředí domova) představuje nejen způsob zábavy, ale také soustavu různých omezení, která se často zdají nesmyslná a nepřijemná. Smysluplné východisko tohoto konfliktu je možné pouze skrze jeho autentické prožití a přijetí určitého řádu. Aby byl tento proces úspěšný, měl by probíhat jako dialog mezi rodiči a dítětem.

„Julie byla další trhlinou v dokonalosti nejdokonalejších. Chovala se tak, že to u Lucie vyvolávalo záchvaty vzteku. Zlobila, lezla po kdejakém klukovi, předváděla se, řvala, lhala a vymýšlela si. Zkrátka: chovala se jako většina holek jejího věku. Co se na jejím chování navíc odrazilo, bylo asociální chování jejích rodičů. Chyběl jí styk s jinými dětmi, byla neustále zavřená doma, nesměla mluvit s jinými než schválenými kamarády. Za každou maličkost jí rodiče trestali a ponižovali, takže měla neustále slzy na krajíčku. Na druhou stranu se jí líbilo, že byla svým způsobem ‚princeznou‘.“¹⁵

Absence smysluplného dialogu ale může být v některých náboženských společnostech motivována i přístupem rodičů, který má vytvořit „nové dítě“ a který je do značné míry opakem přístupu imanuelitů:

¹⁵ KRĚMEN, P.: *Boj se sektou*. Praha, Duel s.r.o. 1997. s. 55

„Prvním výrazem lásky k dítěti je nechat ho prvních sedm let absolutně nevinným, nepodmíněným, nechat ho sedm let naprosto divokým, pohanem. ... Vyžaduje to kuráž a v otci a matce to vyžaduje ohromnou lásku, aby řekli: Potřebuješ být od nás svobodný. Neposlouchej nás, říd se svou vlastní inteligencí. I když zabloudíš, je daleko lepší, když budeš dělat svoje vlastní chyby a poučíš se z nich, než když se budeš řídit někým jiným a nedopustíš se chyb.“¹⁶

V předešlém vývojovém období se ukázala jako zásadní odpověď na otázku, zda prostředí náboženské organizace vychází vstříc intenzivní potřebě důvěrného pouta mezi matkou a dítětem. V této vývojové fázi se stejně významně jeví otázka, zda tato náboženská skupina poskytuje prostor pro ranou autonomii dítěte, resp. zda dítěti umožňuje plný prožitek vzdorového období v bezpečném rámci vlastní rodiny a tím přirozené přijetí vnitřního řádu.

Opět zde narážíme na nutnost zvažovat míru autonomie rodinné struktury jako takové. Lze předpokládat, že výrazně autoritativní náboženské organizace s dominantním vůdcem budou na rodiny, jež jsou do nich integrovány, působit silou, která jejich autonomii postupně nahradí submisivitou.¹⁷

Otázkou pak zůstává, jakým způsobem může za těchto okolností docházet k integraci vnitřního řádu do prožívání a osobnostní výbavy dítěte. Pokud v prostředí dané náboženské sekty na vytváření řádu z nějakého důvodu nespolupracují rodiče s dítětem, pak zcela jistě vstupují do děje síly vnějšího řádu, který rodinu v konkrétní náboženské skupině obklopuje. Jelikož se právě náboženské sekty obvykle vyznačují tím, že prezentují velmi rigidní řád a jejich prostředí působí jako celek výrazně dominantně, můžeme v jejich kontextu očekávat spíše podmínky vedoucí k vytváření takové osobnosti, která vnitřního „ducha řádu“ nahrazuje soustavou vnějších pravidel.

U vysoce autoritativních náboženských sekt lze očekávat značný tlak na výchovu dětí, přičemž jsou zde obvykle přesně nastavena kritéria toho, co u dítěte vnímat jako dobré (zbožné, čisté) chování a co jsou již jednoznačné projevy negativních náboženských sil („zlých duchů“ apod.). V tomto kontextu může být probíhající období vzdoru dítěte nahlíženo jako pouhá zlostná svévole bez závažnějšího významu a podle toho může být také řešena, případně potírána rozmanitými sankcemi (zahanbování, fyzické tresty, vymítání apod.).

¹⁶ PUTTICK, E., Osho Ko Hsuan School, in: PALMER, S. J., HARDMAN, C. E. (eds.), *Children in New Religions...* s. 91.

¹⁷ Jako sekta, v níž byl vliv vůdce na podobu vztahů v rámci komunity zcela určující a zamezoval všem spontánním projevům, se v polovině 90. let minulého století projevovali imanuelité, následovníci Jana Dietricha Dvorského.

Naproti tomu se můžeme domnívat, že prostředí méně autoritativních náboženských sekt často tvoří rámec pro zvýšené výchovné úsilí rodičů, které se obzvlášť v dnešní době jeví jako velmi žádoucí a pro děti může být pozitivním východiskem. Pokud se navíc jedná o náboženskou skupinu, jejíž nauka vychází z obecně uznávaných hodnot křesťanství, nesetkáváme se v takové míře ani s obvyklou averzí, kterou majoritní společnost vůči náboženským menšinám tradičně pociťuje.

2.3 Stadium iniciativy

Eriksonovo stadium iniciativy zastřešuje období mezi třemi a šesti roky věku. U takto starého dítěte můžeme často pozorovat radost z provádění aktivity (např. hry) a tzv. „rozkoš z lokomoce“,¹⁸ kterou prožívá jednak při energickém až divoce útočném pohybu a jednak při vyjadřování sebe sama (např. ono známé dorážení věčnými „proč?“).

Vzhledem k tomu, že dítě v optimálním případě již prošlo fází, pro níž byla typická postupná integrace vnitřního řádu, dochází nyní k jeho dalšímu rozvíjení a diferenciaci. Dítě získává postupně „schopnost“ prožívat vinu a mít tzv. výčitky svědomí. Náhle se objevuje dosud neznámý pocit, který radostnou aktivitu dítěte reguluje a částečně také brzdí. Tím se dostáváme k dalšímu zásadnímu vývojovému konfliktu – totiž ke vzniku napětí mezi **iniciativou** a **vinou**.

V některých náboženských společnostech vystupuje do popředí otázka, zda je v jejich rámci možné vyrovnané působení na dítě - v tomto vývojovém období zvláště s ohledem na napětí mezi iniciativou a vinou. Jedná se tedy o otázku, jakým způsobem je v daném náboženském kontextu nakládáno s utvářejícím se svědomím dítěte (zde do hry vstupují normy, požadavky a sankce konkrétní náboženské sekty) a jak je vnímána (povzbuzována či utlumována) iniciativa dítěte.

2.3.1 Iniciativa dítěte

S určitou formou tlumení iniciativy dítěte se v prostředí sekt setkáváme poměrně často. Důvodem je přítomnost výrazných konvencí a jejich silného tlaku na mnohé oblasti života členů – včetně aktivity dětí.

U náboženské sekty **imanuelitů Jana Dietricha Dvorského** byly projevy dětí obecně posuzovány velmi přísně. Chování dětí bylo hodnoceno především z toho hlediska, zda se již

¹⁸ srov.: ŘÍČAN, P.: *Psychologie náboženství*. Praha, Portál 2002, s. 287.

blíží tzv. „nepřevrácenectví“, nebo zda se stále drží na „převrácenecké“ úrovni.¹⁹ To se následně odráželo na všech úrovních života a aktivity dítěte.

Vyžití dětí omezovalo množství regulí platných pro všechny členy komunity bez rozdílu věku. Vlastní iniciativa nejmladších dětí se tak rovněž stala oblastí kontrolovanou a posuzovanou vedoucími osobami – J. D. Dvorským a jeho družkou Lucií. Výrazná omezení se objevovala také v oblasti styků s vnějším světem (členové měli kontakty s okolím - se svými příbuznými a známými - v podstatě zakázané, dětem nebyl umožňován kontakt s vrstevníky mimo skupinu), v oblasti využívání volného času (dětem i dospělým byly povoleny pouze takové knihy a způsoby zábavy, jež byly schváleny vedením) i v oblasti samotné výchovy dětí.

Veškeré typicky dětské projevy (např. domáhání se pozornosti, zlobení, snaha se zalíbit atp.) byly obvykle shledávány jako znaky špatné výchovy, která se ubírá nežádoucím směrem a nevede k duchovnímu rozvoji dítěte. Tak o tomto projevu soudí např. i zakladatelka sahadža jógy:

„Dětem by se nemělo dovolit ptát se ‘Proč?’ To není pro ně ptát se vás pořád na něco, protože je to špatné. Přináší jim to velmi velké ego od dětství. Proč chtějí všechno vědět? Postupně každý všechno pozná. Jako když jdete po ulici, ptají se: ‘Co je tohle?, Co je tamto?’. Není nutné mluvit o všem, co vidíte. Až vyrostou, budou to vědět. Je to jaksi otravné, že se takto projevují, je to nepříjemná vlastnost. Právě když dospívají, mají se to dozvědět, na co jim to říkat také v dětství. Příliš mnoho znalostí zaplňujících hlavu, nahuštěných, to není nevyhnutelné, neboť naplňujete-li jim hlavy přílišnými znalostmi, budou spletené a dostanou se do problémů.“²⁰

Také u **Církve Ježíše Krista Svatých posledních dnů** (tzv. mormonů) se na obecné úrovni setkáváme s výraznou regulací dětské iniciativy – ovšem v poněkud jemnějším a diferencovanějším významu. Aktivita je v prostředí této náboženské organizace regulována na všech životních úrovních a vývojových stupních – nejen v předškolním období. Tvoří tak naprosto kompaktně odstupňovaný rámec činností.

Tato přesně vymezená a regulovaná iniciativa může pro děti v předškolním věku představovat pozitivum (v případě málo podnětného rodinného prostředí a sociálních či zdravotních problémů) i negativum (přílišné omezení dětské činnosti, rigidita a stereotyp).

¹⁹ Nauka o „převrácenectví“ byla podstatnou složkou učení J. D. Dvorského. Jejím jádrem bylo přesvědčení, že veškeré špatnosti současného světa jsou způsobeny převážně tím, že ženy mají „mužské“ duše a naopak. Cílem bylo dojít k původnímu stavu – tedy k tomu, aby ženy znovu našly své ženské duše a muži mužské. Ideálními prototypy „nepřevrácenectví“ byl údajně sám Dvorský se svou partnerkou Lucií Dvorskou.

²⁰ ŠRÍ MÁTADŽÍ NIRMALA DÉVÍ, řeč o dětech, Perth, 2. 3. 1985, rukopis

Pro děti předškolního věku se stává jedním z hlavních způsobů vyžití činnost v tzv. „*primárních*“ (zařízení, kde se předškolním dětem této církve dostává elementární náboženské výchovy). Celý systém věrouky je vypracován natolik precizně, že poskytuje přesné odpovědi na všechny sporné náboženské otázky a předkládá je dětem ve formě, která se jeví velmi přístupně a konkrétně, takže může být dětmi plně přijímána.²¹

Domníváme se, že v náboženských sektách, kde rodina jednoznačně neplní svou úlohu, resp. tam, kde je rodinná struktura přímo rozměňována a deformována (např. již zmíněná **Rodina**), a kde lze tedy očekávat pouze minimální rodičovskou regulaci iniciativy dítěte, může docházet k tomu, že je dítě do značné míry vydáno „napospas“ svým vnitřním neregulovaným pocitům a popudům.

Tak u něj dochází k úzkostným stavům, neboť nedisponuje žádným rámcem, který by mu tyto nepříjemné vnitřní tenze pomáhal usměrňovat. Lze tedy předpokládat, že se u dítěte postupně vytvoří příliš skrupulózní a inhibující svědomí (v případě absence vnitřního či vnějšího mechanismu usměrňujícího prožívanou vinu), nebo se svědomí neutvoří kvůli nedostatku „stavebního materiálu“ nezbytného pro jeho vybudování a dítě tak bude svou další iniciativu regulovat pouze prostřednictvím pocitu strachu (obavy z fyzického trestu, zahanbení či jiné sankce).

2.3.2 *Vina a svědomí dítěte*

Souvislost se svědomím vykazuje problematika tzv. „božích vnučat“. Tento termín se používá obvykle pro člověka, který vyrůstal ve výrazně náboženském prostředí, a který byl více či méně nucen k určité formě zbožnosti. Dominantní působení náboženské výchovy a především jejích zprostředkovatelů (rodičů) může v pozdějším věku vyvolat specifické problémy. Objevuje se neschopnost odpoutat se od rodičů, vytvořit si vlastní identitu atp.

V takovém výchovném prostředí, které se vyznačuje silnou rigiditou (což je v případě některých náboženských sekt charakteristické), se postupně vytrácejí spontánní láskyplné city a pocity. Rovněž dochází k tomu, že příliš nábožensky jistí rodiče lpí na dané věrouce a na dokonalé výchově takovou měrou, že se postupně staví mezi děti a Boha a vyžadují absolutní poslušnost.

Často tak vzniká u dětí dojem, že pokud nedělají přesně to, co vyžaduje otec či matka, dopouštějí se provinění nejen proti rodičům, ale také proti Bohu. I malé prohřešky jsou vnímány jako „spouštěče“ Božího hněvu a ohrožení života na věčnosti.

²¹ Slov.: *Walk in His Ways*. Basic Manual for Children, Part A. Salt Lake City, Published by The Church of Jesus Christ of Latter-Day Saints 1979, 1982, 1987. *Vína pro chlapce*. zdroj : <http://www.lds.org/languages/mainmenu/0,5362,88-18,00.html> download 20/1/2005.

Celý tento výchovný princip může vést až ke strachu z náboženství a k utváření takového svědomí, které po celý další život aktivitu a životní energii jedince inhibuje a vyvolává spíše úzkost než pocit duchovní integrity. Život člověka, který vyrůstal v takto nábožensky přísném až neurotizujícím prostředí, se může vyvíjet zhruba těmito způsoby:

- *Ve svém dalším životě se stane ateistou a bude popírat vše, co v dětství zvnitřnil.*
- *Bude se pokoušet dále žít svou vírou, výsledkem však bude provinilá zbožnost. Nikdy se nebude cítit plně přijímán. Prožívání víry a ohledy na ostatní budou v ostrém protikladu s nízkým sebevědomím a úzkostí jedince.*
- *Bude se silně identifikovat s náboženstvím, v němž vyrůstal, a to až do té míry, že bude v podstatě jeho rigidním zastáncem. Přesto však bude pravděpodobně plný skryté agresivity a nespokojenosti vůči svému okolí.²²*

V tomto prostředí tak může docházet až k symbolickému konfliktu mezi dětmi a jejich potřebami na straně jedné, a náboženstvím, Bohem a rodiči na straně druhé. Jestliže se k tomuto prožívanému konfliktu připojuje ještě přísné ovlivňování způsobů chování, mluvy, oblékání atp., vzniká u dětí tzv. pocit marginality (pocit, že nepatří nikam), kdy se necítí bezvýhradně přijímány ani doma ani v daném náboženském okruhu či okolním světě. Právě pocit takto získané marginality může v budoucím životě působit celou řadu problémů – zvláště ve spojení s volbou povolání a přijetím odpovědnosti za širší společenské okolí.

2.4. Stadium snaživosti

Snaživost lze vnímat jako klíčový pojem v období mladšího školního věku dítěte – tedy zhruba od nástupu do školy v šesti letech do začátku pubescence (cca 12 let). Na psychosociální úrovni nedochází v tomto období k převratným změnám, což dítěti poskytuje potřebný prostor pro významný vstup do širšího sociálního prostředí.

Dítě tohoto věku by mělo být natolik vnitřně konsolidováno, aby se postupně dokázalo přizpůsobit nárokům okolí a společnosti. Ústřední determinantou tohoto vývojového stupně je tedy vytvoření určitého bezpečného pocitu o vlastní hodnotě a o tom, že „danou věc (úkol, jenž přede mne okolí postaví) zvládnou, a tak se uplatním ve *velkém světě*, který mě obklopuje.“²³

²² Srov.: HOLM, N. G.: *Úvod do psychologie náboženství*. Praha, Portál 1998, s. 136-140.

²³ Srov.: ŘÍČAN, P.: *Psychologie náboženství*. Praha, Portál 2002, s. 288-230.

Nejen v kontextu se školním prostředím se u dítěte v tomto věku objevuje také smysl pro děláni věcí technicky správně. Jelikož však malé dítě stále naráží na svou omezenost, případně i na svou jinakost ve srovnání s ostatními dětmi a na své dílčí nedostatky, dochází i v této fázi (podle Eriksona) k základnímu vývojovému konfliktu – tentokrát mezi silami **snáživosti** a **pocitů méněcennosti**.

Mladší školní věk může být rovněž významným obdobím ve smyslu náboženského vývoje, resp. v kontextu s přijetím konkrétního náboženství a s ním souvisejících zvyklostí. Dítě v tomto věku vstřebává předkládanou náboženskou nauku, role a související činnosti většinou ochotně, a projevuje zájem o konkrétní náboženské příběhy a dogmata, která chápe obvykle doslovně.²⁴ Podmínkou pro harmonickou integraci konkrétního náboženství je adekvátní předkládání náboženské nauky tak, aby korespondovala s rozumovou i citovou vybaveností dítěte a vycházela vstříc jeho zájmům.

Výše nastíněné poměry lze považovat za určující pouze v sociokulturně a nábožensky homogenním prostředí. V dnešní době se však mnohem častěji setkáváme s působením určité náboženské sekularizace, kdy některé náboženské organizace (společnosti a skupiny mezi něž patří i náboženské sekty) žijí ve společnosti jako specifické menšiny. Jestliže je taková menšina z nějakého důvodu marginalizovaná společností (jako je tomu u některých náboženských sekt), mohou vznikat pro dítě poměrně závažné vnitřní a vnější konflikty.

Nedostatek znalostí kultury většinové společnosti popisuje mladá žena, oddaná Krišnovi (členka Mezinárodní společnosti pro vědomí Krišny, hnutí Hare Krišna): „Jako dívky jsme byly vychovávány k cudnosti, a tak jsme se nikdy neučily ani jezdit na kole. Proto byl pro mne tělocvik vždy jedním z nejobtížnějších momentů. Nevěděla jsem, co je třetí meta a co mám dělat, když ke mně letí míč.“²⁵

Právě proto, že v tomto vývojovém období rapidně vzrůstá význam širší společnosti, může ve výše uvedeném kontextu docházet jednak ke konfliktu kognitivnímu (rozpor mezi mytologickým obrazem světa předkládaným konkrétní náboženskou naukou a vědeckými poznatky, s nimiž se dítě konfrontuje např. ve škole) a dále ke konfliktu podmíněnému skupinovým tlakem dané náboženské organizace (zvláště pokud se daná organizace vyznačuje přítomností centrální autority).

²⁴ Dítě tohoto věku můžeme tak označit za jakéhosi „malého fundamentalistu“ – a to nejen ve spojení s náboženským citěním, ale i v jiných oblastech života. (srov.: ŘÍČAN, P.: tamtéž, s. 289.)

²⁵ ROCHFORD, E. B. Jr., Education and Collective Identity in: PALMER, S. J., HARDMAN, C. E. (eds.), *Children in New Religions...* s. 36.

Jedním ze způsobů, jak se dítě může s těmito vnitřně prožívanými konflikty „vyrovnávat“ je důsledné rozštěpení osobnosti na část věřící a část světskou. To, že takové rozdělení neznamená pro dítě optimální řešení, zřejmě není třeba zdůrazňovat.²⁶

V kontextu s náboženskými sektami se setkáváme jak s přímým tlumením a omezováním dětské snaživosti, tak i s jejím využíváním ve prospěch náboženské skupiny. Rozhodující jsou opět možnosti vyváženého působení na dětskou osobnost – zde v souvislosti s poměrem mezi podporováním a omezováním snaživosti dítěte.

„POŽADAVKY PRO ZÍSKÁNÍ OCENĚNÍ VÍRA V BOHA

Na ocenění Víra v Boha můžeš začít pracovat, jakmile dosáhneš osmi let. Abys mohl ocenění získat, splň požadavky uvedené v této příručce před dosažením dvanácti let. Tvoji rodiče a vedoucí Primárek ti mohou s těmito činnostmi pomoci.

Základní požadavky

Důležitou součástí víry v Boha je dodržování smlouvy křtu a udržování duchovní síly. Když budeš dělat následující věci, pomůže ti to rozvíjet víru a odolávat pokušení:

- Každý den se modli k Nebeskému Otcí.
- Pravidelně čti písma.
- Zachovávej přikázání a žij podle toho, co říkají „Má měřítka evangelia“.
- Měj v úctě své rodiče a buď laskavý ke své rodině.
- Plat' desátek a účastni se konečného vyrovnání desátků.
- Pravidelně navštěvuj shromáždění svátosti a Primárky.²⁷

Uvedený text používaný **Církví Ježíše Krista Svatých posledních dnů** ilustruje případ náboženské organizace, která se velmi zasazuje o využití snaživosti dítěte tohoto věku.

U některých náboženských sekt se oproti tomu objevuje výrazné tlumení snaživosti školních dětí:

²⁶ Srov.: ŘÍČAN, P.: tamtéž, s. 289-290.

²⁷ *Víra v Boha pro chlapce*. zdroj : <http://www.lds.org/languages/mainmenu/0,5362,88-18,00.html> download 20/1/2005.

„Znamení ve střední hrubohmotnosti se Vám zhoršilo, Jiřík je drzounek, plkal a vytahující se rozumář...”) Ozvěte se, až to bude vše hotové a až zrušíte Jiříkovi všechna autička a až mu vysvětlíte, že do hovoru dospělých se nemá míchat, že to, že byl ve škole nejlepší, je přišerná ostuda...“²⁸

Autor uvedených slov, J. D. Dvorský, byl rovněž, podobně jako jeho partnerka Lucie, zásadním odpůrcem školního vzdělávání dětí. S odmítáním školní docházky se setkáváme i ve spojitosti s náboženskou komunitou **Rodina**, která dětem umožňovala jen velmi redukováné vzdělání (často plně nahrazené náboženskou doktrínou). Dětem byly poskytovány pouze určité znalosti a dovednosti bez širšího systému, který by je vzájemně propojoval. Navíc byl v této komunitě prokazatelně oslaben styk s okolím. Skupina udržovala adresu svého trvalého pobytu v tajnosti, a tak byl kontakt s vnějším světem zcela eliminován. V literatuře nalézáme i případy příbuzných (např. prarodičů) členů tohoto náboženského hnutí, jež se po léta neúspěšně pokoušeli o opětovné navázání kontaktu se svými dětmi či vnoučaty.²⁹

Na podobný přístup ke vzdělání a rozvíjející se dětské snaživosti tohoto období narážíme i u **Církve sjednocení**, kde je vzdělávání dětí vnímáno rovněž především jako postupné osvobozování náboženské nauky s akcentem na paměťové učení. V souvislosti s těmito metodami a s kolektivním charakterem výchovy i vzdělání lze předpokládat výraznou regulaci až omezení aktivity a snaživosti dětí.

Podstatným vývojovým úkolem, který se váže k dětské snaživosti tohoto období, je i zmiňované vymezování se vůči „velkému světu“, které naplňuje specifickým významem všechny skutečnosti, s nimiž se dítě setkává. Tato konfrontace s okolím může vést za určitých okolností k výše připomenutým kognitivním konfliktům v prožívání dítěte. Lze to očekávat zvláště v případě, kdy dítě vyrůstá v náboženské sektě, která se výrazně uzavírá vnějšmu světu, případně jej považuje za jednoznačně špatný a škodlivý.

S takovým přístupem se setkáváme u **svědků Jehovových**, jejichž přísná konfrontace s okolním světem je všeobecně známá a promítá se i do některých výchovných principů:

„Kdyby rodiče své děti nevzdělávali, nevarovali a nechránili, mohl by v mladých lidech převládnout duch, který nyní působí v synech neposlušnosti.(...) Ten, kdo se stýká s lidmi, kteří jsou prodchnuti duchem světa, bude pravděpodobně tímto duchem ovlivněn. Mají-li

²⁸ KŘEMEN, P.: *Boj se sektou*. Praha, Duel s.r.o. 1997, s. 47.

²⁹ Srov. MOOS, K.: *Save Our Children*. s. 129-155. Uváděné informace se týkají převážně 70. a 80. let minulého století.

mladí lidé pochopit, že základem opravdu nejlepšího způsobu života je dodržování Božích zásad, potřebují neustálou pomoc.³⁰

Oproti některým radikálnějším náboženským organizacím jsou děti svědků Jehovových obvykle posílány do běžných škol. Právě tady však můžeme očekávat kognitivní konflikt, neboť rodiče dětí jsou ve vztahu k jejich vzdělání vedeni jednoznačně tak, aby „*mohli působit proti nesprávným myšlenkám, které se děti možná učí ve škole – proti světským filozofiím, např. evoluci, nacionalismu nebo myšlence, že žádná pravda není absolutní.*“³¹

2.5. Stadium identity

Stadium identity, jež tvoří rámec zhruba pro věk od dvanácti do patnácti let, představuje určité završující období. V jistém smyslu se v něm uzavírají období předešlá a dochází k akumulaci všech dříve prožitých proher a vítězství. Ze souhrnu různorodých kvalit předešlých fází by se měla v této etapě postupně zrodit již pevnější identita jedince. Ta je pak specifickým souborem relativně zažitých odpovědí na ty nejosobnější a nejbyťostnější otázky typu: „Kdo opravdu jsem? V co skutečně věřím? Co opravdu dokážu? Jaký jsem člověk? atp.“

Podle Eriksonovy koncepce zde může docházet k charakteristickému vývojovému napětí mezi **budováním identity** a **konfuzí rolí**, která představuje neschopnost či ztíženou schopnost orientace v sobě samém. K tomuto *nebezpečí difusnosti*³² přispívají zejména nevyřešené „úkoly“ z předchozích vývojových stadií.

U dětí se v období dospívání setkáváme s masivními změnami v jejich vnitřním prožívání a s tím, že jsou pod tlakem těchto změn téměř nucené vyžadovat jiné přístupy od lidí, kteří je obklopují.

Pokud do takto intenzivně prožívaných vnitřních stavů zasahují navíc specifické podmínky života v určité náboženské sektě, lze očekávat podobně specifické problémy. Pochopitelně i zde je třeba se stranit jakýchkoli zjednodušujících soudů. Mezi jednotlivými náboženskými skupinami je i v tomto ohledu nutná diferenciaci.

Z hlediska hlavního vývojového úkolu tohoto období, kterým je zejména postupné „sebeutváření“ a hledání způsobů jedinečného „sebevýjádření“, považujeme za podstatný

³⁰ *Tajemství rodinného štěstí*. Brooklyn, Watchtower Bible and Tract Society of Pennsylvania 1991, s. 79.

³¹ Tamtéž, s. 94.

³² ERIKSON, E. H.: *Dětství a společnost – Osm věků člověka*. Praha, Argo 2002, s. 238.

opět především prostor, jenž může (či nemůže) být v rámci té které náboženské skupiny dospívajícímu dítěti poskytnut. Tento prostor se konkrétnímu jedinci otevírá (či uzavírá) v rozmanitých oblastech života:

Ve sféře *intelektuálního zrání*³³ nadchází období přechodu od slepé důvěry k autoritám k požadování důkazů, resp. od názorové závislosti k nezávislosti. V prostředí některých náboženských sekt může mít tato vývojová potřeba velmi radikální charakter a vést až k úplnému rozchodu dítěte a daného náboženství – potažmo rodiny. Prostředí, jež zůstává i ve vztahu ke změnám, jimiž dospívající člověk prochází, stále neměnné a rigidní, pak může na vyvolanou krizi reagovat výrazně intolerantním postupem. S tím se můžeme setkat například u Náboženské společnosti svědků Jehovových:

*„O tom, z koho se ve sboru stane nenapravitelně vzpurný člověk, apoštol Jan řekl: Nepřijímejte ho do svých domovů, ani ho nezdravte.“*³⁴

Vzhledem k rozvíjejícímu se intelektuálnímu vnímání je také do značné míry směřovatelné, jakým způsobem je v rámci konkrétní náboženské skupiny přístupováno k informacím. Jistá regulace informačních toků (četby, volnočasových aktivit či využívání medií) je přítomna v mnoha náboženských organizacích a signalizuje víceméně uvědomělý přístup k této oblasti života. Podstatná je v tomto ohledu její míra.

S výraznou regulací jak přístupu k informacím, tak například zájmových činností a volby přátel dítěte, se setkáváme opět u svědků Jehovových:

*„Moudří rodiče pomáhají svým dětem najít dobré přátele a pak se společně s nimi věnují prospěšné odpočinkové činnosti.“*³⁵

V oblasti intelektuálního rozvoje jde tedy především o možnost pomyslného „otevření dveří do světa“. V některých náboženských organizacích však dochází k programovému uzavírání těchto dveří, což pak za určitých okolností může vyústit v jejich násilné vyrazení a tím ve značně nepříjemnou a komplikovanou situaci pro děti i jejich rodiče.

V oblastech *dosažení citové zralosti a zájmu o opačné pohlaví* by se měl dospívající člověk postupně propracovat od lability k emoční rovnováze - k umění „vyvažování“ svých vnitřních popudů a dětských strachů; a od povrchního okouzlení opačným pohlavím k vážnějšímu hledání a sexuální zralosti.

³³ Rozlišení kategorií podle : A. Cole (1965) - viz ČAČKA, O.: *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Brno, Doplněk 2002, s. 221-225.

³⁴ *Tajemství rodinného štěstí...* s. 88.

³⁵ Tamtéž, s. 96-97.

Citová a sexuální oblast může být v některých náboženských společnostech využívána jak pro podporu nauky (Rodina, Církev Ježíše Krista Svatých posledních dnů), tak k obvinění příslušníků z tělesnosti a nedokonalosti, a tím k vyjádření nezbytnosti očistění či pokání. Je zřejmé, že některá z těchto pojetí mohou vývoj sexuality a citového prožívání dítěte značně deformovat:

„Když jsem byla ještě malá, David Berg zaváděl své učení o Ffingu, tedy o tom, jak být prostitutkou pro Ježíše. Berg říkal znovu a znovu svým členům, že to je úplně v pořádku, když to dělají, aby získali lidi pro Ježíše... Maminka byla šokována a říkala tatínkovi, že to je špatné, ale on ji přesvědčil, aby přijala toto důležité Boží učení. O rok a půl později bylo zavedeno tzv. „sexuální sdílení“ mezi členy. Brzo poté můj otec poslal maminku, aby žila s jiným mužem v jiné komunitě. Sám zůstal s mojí starší sestrou.“³⁶

Sociální zrání a emancipace od rodičů představují další dvě sféry, jež se bezprostředně dotýkají vývojových úkolů dospívání. Společenské zrání jedince by mělo zahrnovat přechod od podrobování k emancipaci, od širší skupiny vrstevníků k užšímu výběru stálých přátel, od bezmyšlenkovitého napodobování vzorů k vlastnímu sebeřízení a od kritické netolerance k toleranci.

S tímto procesem plně souvisí emancipace od rodičovské kontroly, vedoucí k sebekontrolě a sebeurčení. Měl by zde být rovněž patrný výraznější přechod od vnímání rodičů jako vzorů k jejich pojetí jako partnerů.³⁷

Jestliže má být tento proces a vývojový přechod úspěšně realizován, je nezbytné, aby byly role obou rodičů dětmi vnímány do určité míry stabilně a kontinuálně. Podobně „bezpečně“ by měl být prožíván i citový vztah rodičů a dětí. V některých náboženských skupinách se však vyskytuje značné zmatení i těchto základních vztahů. Biologičtí rodiče například vůbec nemusí být vnímáni jako lidé mající pro vývoj dítěte zásadní význam a mohou být nazýváni „zploditeli“ nebo jinými výrazy, oslabujícími kladné emoce.

Příkladem může být hnutí Grálu, jehož zakladatel uvádí v textu, který je příslušníky hnutí považován za svatý: „Ve skutečnosti jsou všechny děti pro své rodiče cizími duchy, vlastními osobnostmi, které mohly být přitaženy k inkarnaci jenom svou stejnorodostí nebo následkem nějakého dřívějšího svazku.“³⁸ Rodičovskou úlohu často plní hlavní představitel jednotlivých

³⁶ Svědectví bývalé členky Rodiny – Kristiny Jonesové, která v komunitě strávila celé dětství. In: NOVOTNÝ, T.: *Mormoni a Děti Boží*. Praha, Votobia 1998, s. 131.

³⁷ Srov. ČAČKA, O.: *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*, s. 225.

³⁸ ABD-RU-SHIN, *Ve světle Pravdy. Poselství grálu*, přednáška Útulný domov. Nakladatelství Alexander Bernhardt, Vomperberg 1979, str. 934.

náboženských hnutí (např. David Berg v Rodině, Mun Son-Mjong v Církvi sjednocení, Šrí Mátádží v sahadža józe apod.). Jejich postavení vyjadřují i tituly jako „Pravý Otec“ či „Velká Matka“.

V jednom se svých projevů Mun v roli Pravého Otce říká: „Musíme pamatovat na to, že jsme zrozeni z falešných rodičů, jsme dědici otce lži, jsme z našeho otce ďábla. Proto musíme zlikvidovat tuto linii a sjednotit se s Pravými Rodiči, kteří jsou soustředěni na Boha a skrze které je nám dán nový život. To je dovršení dějin.“³⁹

Lze předpokládat, že v případech některých náboženských sekt dochází k tomu, že dospívajícím dětem chybí onen stabilní a kontinuální prvek (tedy zvláště vztah s rodiči) vůči němuž by se mohli vymezit s vědomím, že nebudou zatraceny. Podstatným předpokladem zvládnutí tohoto přechodu k samostatnosti je tedy funkčnost vztahu rodičů a dětí, resp. zejména přítomnost oboustranné, vnitřně prožívané důvěry. V případě některých náboženských sekt může být vzniku tohoto funkčního vztahu do značné míry zabraňováno, což je opět podmíněno zejména absolutistickým vlivem dané náboženské doktríny, konkrétního vůdce nebo celé skupinové struktury.

Oblastí, jež zavrhuje vývoj dospívajícího dítěte, je hledání *osobní životní filozofie – světonázoru*. Cesta by měla směřovat od vnitřní desintegrace k integraci a harmonizaci, od egoismu k nadosobním ideálům a od nejasného vědomí smyslu vlastní existence k určitému životnímu poslání.⁴⁰

Jestliže dospívání chápeme jako dobu pokusů a práva na hledání (včetně rozmanitých rizik a omylů), předjímáme tím také nutnost změny prostředí, která zahrnuje i specifickou transformaci vztahů mezi rodiči a dětmi. Ta se týká zvláště odlišných způsobů komunikace a proměny rodičovské autority: „*Pubescenti se dají ovlivňovat jen nevnučovanou autoritou, kterou uznávají na základě osobně významných kvalit. (...) Základem výchovy adolescenta je brát ho vážně.*“⁴¹

V souvislosti s životní realitou určité náboženské sekty si tedy musíme odpovědět na otázku, jak je v jejím rámci přístupováno k duchovnímu hledání obecně - a dále, s jakými postupy se dospívající dítě setká ze strany vůdčích osobností dané náboženské skupiny i ze strany svých rodičů, pokud se rozhodne pro zcela odlišnou duchovní cestu.

³⁹ MUN, S-M., *Master Speaks. Leader Sérech*. Dorney, 19. 3. 1972, s. 16. Přeložila: Sedláčková, B., *Církev sjednocení*, diplomová práce, HTF UK, Praha 1998, s. 71.

⁴⁰ Srov.: ČAČKA, O.: tamtéž, s. 225.

⁴¹ ČAČKA, O.: tamtéž, s. 359.

→ 3. Závěr

Prostředí sekty můžeme zajisté spatřovat jako rizikové pro zdravý osobnostní vývoj dítěte. Toto riziko ale není větší než ostatní rizika, s nimiž se společnost vyrovnává. Je jistě dobrou snahou společností zajistit dětem nejlepší podmínky pro jejich rozvoj, zároveň je ale třeba respektovat svobodu náboženství a mít na paměti i další práva dětí i jejich rodičů.

Při nelehkém hledání skutečného zájmu dětí v konkrétní situaci je možné nacházet optimismus ve dvou skutečnostech: tou první jsou bohaté zkušenosti těch, kdo dokázali nejen překonat nepříznivé podmínky v dětství, ale dokonce jich i využít pro dosažení osobnostní zralosti. Tou druhou skutečností je pak pokles napětí mezi sektou a většinovou společností, k němuž během času zákonitě dochází. Ze sekty se tak ve většině případů časem stane respektovaná a více méně zdravá náboženská společnost, na niž si většina postupně zvykne. Jinými slovy: dětství v sektě neznamená ani nepřekonatelný handicap a ani sama sekta není neměnné společenství. Uvážlivým, chápavým a nadějným přístupem jak k těmto dětem, tak ke skupině jejich rodičů můžeme situaci jak na straně dětí, tak na straně sekt jenom zlepšit.

→ 4. Literatura k dalšímu studiu

- ČAČKA, O., *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Jan Šabata, Brno 2000.
- ERIKSON, E. H., *Dětství a společnost*. Argo, Praha 2002.
- FOWLER, J. W., *Stages of Faith*, Harper & Row, San Francisco 1981. ISBN 0-06-062840-5
- HOLM, N. G., *Úvod do psychologie náboženství*. Přeložil Karel Balcar, Portál, Praha 1998. ISBN 80-7178-217-3
- LIEVEGOED, B. C. J., *Vývojové fáze dítěte*, Baltazar, Praha 1992.
- LEVINE, S., *Radical Departures. Desperate Detours to Growing Up*, Harcourt Brace Jovanovich, San Diego, London 1984. ISBN 0151758409
- LUŽNÝ, D., *Nová náboženská hnutí*, Masarykova univerzita, Brno 1997. ISBN 80-210-1645.
- MISAUEROVÁ, A., *Život v náboženské sektě a jeho vliv na osobnost dítěte*, diplomová práce, FF UK, Praha 2005.
- PALMER, S. J., HARDMAN, C. E. (eds.), *Children in New Religions*, Rutgers University Press, New Brunswick, New Jersey, London 1999. ISBN 0-8135-2619-1
- ŘÍČAN, P., *Psychologie náboženství*, Portál, Praha 2002. ISBN 80-7178-547-4
- VÁGNEROVÁ, M., *Psychopatologie pro pomáhající profese*, Portál, Praha 1999. ISBN 80-7178-214-9
- VÁGNEROVÁ, N., *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*, Portál, Praha 2000. ISBN 80-7178-308-0
- VOJTÍŠEK, Z., *Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v České republice*, Portál, Praha 2004. ISBN 80-7178-798-1
- VOJTÍŠEK, Z., *Pastorační poradenství v oblasti sekt a sektářství*, L. Marek, Brno 2005. ISBN 80-86263-69-X

- **Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem, státním rozpočtem České republiky a rozpočtem hlavního města Prahy**

- **ESF napomáhá rozvoji zaměstnanosti podporou zaměstnanosti, podnikatelského ducha, rovných příležitostí a investicemi do lidských zdrojů.**

Copyright:
Vzdělávací institut ochrany dětí o.p.s., Anežka Misauerová, Zdeněk Vojtíšek

Typografická úprava:
AGAMA poly-grafický ateliér, s. r. o., Na Výši 4, 150 00 Praha 5

Tisk:
Květoslav Zaplatílek, Vesec 66

Vydal:
Vzdělávací institut ochrany dětí v roce 2006
U Pergamenky 1511/3, 170 00 Praha 7

ISBN 80-86991-83-0

VZDĚLÁVACÍ INSTITUT
OCHRANY DĚTI